

# *Samisk er tøft!*

Sametingsrådets melding om samisk språk

18.03.2004

1 Innledning.....	5
2 Redegjøring av begrepet språkpolitikk .....	5
3 Grunnlaget for Sametingets språkarbeid .....	6
3.1 Statens ansvar overfor det samiske språk .....	6
3.2 Lover som styrker bruken av det samiske språk.....	6
3.3 ILO-konvensjonen nr. 169.....	6
3.4 Den europeiske pakten om region- eller minoritetsspråk.....	6
3.5 Stortingsmeldinger .....	7
3.6 Sametingsplanen.....	7
3.7 Samarbeidsavtaler med fylkeskommuner .....	7
3.8 Nordisk språksamarbeid .....	8
3.8.1 Samisk språknemnd .....	8
3.8.2 Samarbeid mellom Samisk språknemnd og språkorganene i sametingene .....	9
4 Om samisk språk generelt.....	9
5 Sametingets prioriterte tiltak.....	10
5.1 Synliggjøring av samisk språk .....	10
5.1.1 Prioriterte tiltak .....	11
5.2 Behovet for samisk språk .....	11
5.2.1 Prioriterte tiltak .....	12
5.3 Språkplaner .....	12
5.3.1 Prioriterte tiltak .....	13
5.4 Informasjon .....	13
5.4.1 Prioriterte tiltak .....	13
5.5 Kommuner i forvaltningsområdet for samisk språk .....	14
5.5.1 Prioriterte tiltak .....	15
5.6 Prosjektmidler .....	15
5.6.1 Prioriterte tiltak .....	16
5.7 Utvidelse av forvaltningsområdet for samisk språk .....	16
5.7.1 Prioriterte tiltak .....	16
5.8 Språksentre .....	16
5.8.1 Kompetansesenter for samisk språk .....	17
5.8.2 Prioriterte tiltak .....	17
5.9 Samisk språknemnd .....	17

5.9.1 Prioriterte tiltak .....	17
5.10 Terminologi og samarbeid.....	18
5.10.1 Sametingets terminologigrupper .....	18
5.10.1 Prioriterte tiltak .....	18
5.11 Barn og unge .....	19
5.11.1 Samiskspråklig utvikling hos barn og unge .....	19
5.11.2 Skoler og barnehager .....	20
5.11.3 Prioriterte tiltak .....	21
5.12 Språktiltak for eldre .....	21
5.12.1 Prioriterte tiltak .....	21
5.13 Språktiltak for samer og andre som ikke kan samisk .....	21
5.13.1 Prioriterte tiltak .....	22
5.14 Språktiltak for samer og andre som kan samisk .....	22
5.14.1 Prioriterte tiltak .....	23
5.15 Teknologi.....	23
5.15.1 Prioriterte tiltak .....	24
5.16 Media og litteratur .....	24
5.16.1 Prioriterte tiltak .....	25
5.17 Samiske stedsnavn og skilting.....	25
5.17.1. Prioriterte tiltak.....	25
5.18 Evaluering av samisk språk .....	26
5.18.1 Evaluering av samelovens språkregler .....	26
5.18.2 Prioriterte tiltak .....	26
<b>6 Språkgrupper.....</b>	<b>27</b>
6.1 Nordsamisk .....	27
6.1.1 Språksituasjonen i nordsamisk område.....	27
6.1.2 Sametingets språkpolitikk i nordsamisk område .....	28
6.1.3 Målsettinger .....	28
6.1.4 Prioriterte tiltak .....	29
6.2 Sørsamisk.....	29
6.2.1 Språksituasjonen i sørsamisk område.....	29
6.2.2 Sametingets språkpolitikk i sørsamisk område .....	30
6.2.3 Målsetting .....	31
6.2.4 Prioriterte tiltak .....	31
6.3 Lulesamisk .....	32

6.3.1	Språksituasjonen i lulesamisk område .....	32
6.3.2	Sametingets språkpolitikk i lulesamisk område.....	34
6.3.3	Målsetting .....	34
6.3.4	Prioriterte tiltak .....	35
7	Økonomiske og administrative konsekvenser .....	36
8	Litteratur.....	37

## 1 INNLEDNING

Med denne meldingen om samisk språk vil Sametingsrådet gi grunnlag for en vid og helhetlig dialog om samisk språkpolitikk. Meldingen er et utgangspunkt for Sametingets språkpolitiske arbeid. Sametinget bør ha det overordnede ansvaret for arbeidet med samisk språkutvikling, og skal ikke arbeide kun for utvikling av samisk språk, men også i forhold til holdninger og kulturforståelse. Dersom samisk språk, kultur og samfunnsliv skal ha en framtid, er det nødvendig å etablere tospråklige samfunn der hvor dette er mulig.

Grunnlaget for denne meldingen er *Sametingsplanen 2002-2005*, *Undersøkelsen om bruk av samiske språk 2000*, Sametingsrådets redegjørelse for arbeidet med samisk språk som ble lagt fram på plenumsmøtet i februar 2002, sak 05/02, og dagens språksituasjon. Sametingets mål er at samisk språk skal bevares og utvikles.

Med språket vokser man opp til en bestemt kultur og samfunn, og blir sosialisert inn i fellesskapet. Morsmålet er grunnlaget for tenking, med morsmålet kan en enklest fremme sine tanker. Om morsmålet kan man bruke metaforen *livet* eller *hjertets språk*. Språket er en av de mest grunnleggende delene i samisk kultur. I språket finnes verdiene, erfaringene og kunnskapen til den samiske befolkningen. Siden språket brukes til å føre kulturarven fra generasjon til generasjon styrker det identiteten. All kunnskap om sitt språk styrker individets og hele den språklige minoritetens identitet. Språkets verdi betyr mye for menneskets selvforståelse og selvrealisering. Et felles språk er en av de viktigste identitetsskapende faktorer i et hvilket som helst samfunn. Det er derfor viktig at samisk språk inkorporeres innenfor alle felt i oppbyggingen av det samiske samfunnet.

## 2 REDEGJØRING AV BEGREPET SPRÅKPOLITIKK

Med språkpolitikk forstås den virksomhet som berører språkets offentlige posisjon. I ordbøker er det definert slik: ”politikk, som omhandler det enkelte språks (offentlige) posisjon i et flerspråklig land”. Med språkpolitikk eller språkplanlegging menes også styring av språkbruken i samfunnet. Med dette menes blant annet definering og styring av språkets samfunnsmessige status (f.eks. lover og forskrifter). Språkpolitikk innbefatter også språkvern. Til dette hører bl.a. regler for skriveform, ny terminologi og bruk av fremmedord og lånord (Cooper 1989:29-34). Også tiltak om gjennomføringen av språkvern i praksis bør komme inn under dette.

Mange land er flerspråklige. Av den grunn er det viktig at språklige minoriteters stilling styrkes og at deres språklige rettigheter vernes. Også i EU har språklig mangfoldighet og bevaring av denne i den siste tiden vært et sentralt spørsmål. I dagens europeiske nasjonalstater har det vært snakk om pluralisme, som bla. betyr anerkjennelse av et kulturelt og språklig mangfold og utviklingen av dette innenfor et land. Denne diskusjonen berører i nordområdene særskilt samene.

### 3 GRUNNLAGET FOR SAMETINGETS SPRÅKARBEID

#### 3.1 STATENS ANSVAR OVERFOR DET SAMISKE SPRÅK

Den norske stat er i henhold til ulike gjeldende lover og forskrifter forpliktet til å ta ansvar for det samiske språket. Samisk og norsk er likestilte språk i Norge.

#### 3.2 LOVER SOM STYRKER BRUKEN AV DET SAMISKE SPRÅK

Den 12. juni 1987 i Ot.prp. 60 og Innst. nr. 3 (1990-91) vedtok Stortinget Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven). Loven omhandler regler for Sametinget. Den 21. desember 1990 fikk Sameloven et lovtilllegg om bruk av samisk språk; Samelovens språkregler. Disse trådte i kraft 01.01.1992.

Det prinsipielle grunnlaget for bruken av samisk språk i Norge er Samelovens språkregler.

Hovedmålsettingen med Samelovens språkregler er å fremme og bevare samisk språk og på den måten styrke bruken av samisk i offentlige sammenhenger. Samelovens språkregler er minimumsregler. Dette betyr at alle offentlige organer oppfordres til å ta hensyn til samiskspråklige brukere, også i videre forstand enn loven krever. I Sameloven er forvaltningsområdet for samisk språk definert. Området omfatter Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger og Tana kommuner i Finnmark og Kåfjord kommune i Troms, samt institusjoner og etater i Finnmark og Troms fylkeskommune som dekker forvaltningsområdet for samisk språk. I dette området har befolkningen rett til å motta offentlige tjenester på samisk hvis de ønsker det.

Forøvrig er det i Norge Grunnloven (§ 110A), Stadnamnlova, Opplæringslova, Barnehageloven, Pasientrettighetsloven, Helsepersonelloven og Kirkeloven som skal ivareta samisktalendes rett til å benytte og fremme sitt eget språk.

#### 3.3 ILO-KONVENSJONEN NR. 169

Den Norske stat er forpliktet både rettslig og politisk til å styrke samisk språk og tilrettelegge forholdene for samisk opplæring og bruk av samisk. I ILO-konvensjonen nr. 169 om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater står det bl.a. i artikkel 28 at *"Det skal treffes tiltak for å bevare og fremme utvikling og bruk av de opprinnelige språk for vedkommende folk"*.

#### 3.4 DEN EUROPEISKE PAKTEN OM REGION- ELLER MINORITETSSPRÅK

Den europeiske pakten om region- eller minoritetsspråk (European Charter for regional or minority languages) ble vedtatt 5.11.1992 av Europarådet med det formål å verne minoritetsspråk, slik at europeisk kultur bevares som en forent og mangfoldig kultur. Paktens 7. artikkel forplikter nasjonalstatene til å gjennomføre konkrete tiltak for å bevare regional- og minoritetsspråk, slik at de blir synlige både i

*Samisk er tøft!* *Sametingsrådets melding om samisk språk*  
politikken, i lovgivningen og i praksis. Paktens 15. artikkel innstifter et rapporteringssystem som innbefatter at statene skal rapportere om landets gjennomførte politikk og foretak innenfor de felt som avtalen krever. Norge har ratifisert denne pakt.

### 3.5 STORTINGSMELDINGER

I løpet av hver stortingsperiode framlegges ei melding om de tiltak som er gjennomført for å styrke samenes språk, kultur og samfunnsliv. Frem til år 2003 er det skrevet 3 meldinger om Norges samepolitikk: St.meld. nr 52 (1992-93), St.meld. nr 41 (1996-97) med Tilleggsmeld. St.meld. Nr. 18 (1997-98) og St.meld. nr 55 (2000-2001) med Tilleggsmeld St.meld. nr. 33 (2001-2002).

St.meld. nr. 55 (2000-2001) *Om samepolitikk* sammen med Tilleggsmld. St.mld. nr. 33 (2001-2002) ble behandlet av Sametinget i sak 34/02 . Sametinget uttalte i saken at det er viktig å verne om samisk språk og arbeide for at det samiske språket blir et eget språk i alle deler av samfunnet.

Samisk er et truet språk. Av den grunn er det viktig å legge forholdene til rette slik at samisk språk styrkes og fremmes i alle samiske språkområder. Sametinget sa seg fornøyd med Regjeringens ønske om å synliggjøre samisk kultur, historie og samiske stedsnavn, både i det offentlige og i skolesystemet. Sametinget var også tilfreds med at Regjeringen vil at samisk språk blir benyttet aktivt i det offentlige. Det er bra at Regjeringen legger forholdene til rette for at kommuner og fylkeskommuner kan ha flerspråklige navn.

Sametinget uttalte også i sak 34/02 at det er viktig å verne om samiske stedsnavn på lik linje med andre kulturminner, og at i denne sammenheng har staten et ansvar. Som følge av dette er det viktig at de samiske stedsnavn kommer til syne i form av offentlig bruk.

### 3.6 SAMETINGSPLANEN

Sametinget vedtok høsten 2002 i sak 45/02 Sametingsplanen for perioden 2002-2005.

I kapittelet om samisk språk er hovedmålet: *"Vi klarer oss med samisk"*. Å ivareta, revitalisere, vitalisere og utvikle samisk språk blir derfor en grunnbetingelse for å sikre fremtiden til samisk kultur. Et levende språk forutsetter at den samiske befolkningen aktivt går inn for å bruke samisk språk i hverdagen – både hjemme og i det offentlige.

### 3.7 SAMARBEIDSAVTALER MED FYLKESKOMMUNER

Samelovens språkregler omfatter institusjoner og etater i fylkene Troms og Finnmark som betjener forvaltningsområdet for samisk språk. Fylkeskommunene har utarbeidet handlingsplaner hvor de redegjør for hvordan de vil arbeide for å oppfylle språkreglenes krav. Dette er Sametinget fornøyd med, da det

*Samisk er tøft!* Sametingsrådets melding om samisk språk viser at fylkeskommunene er villige til å arbeide for at samiskspråklige skal kunne bruke samisk språk i offentlige sammenhenger.

Sametinget godkjente samarbeidsavtalen med Troms fylkeskommune i sak 42/02. Samarbeidsavtalens formål er å legge forholdene til rette for at samene kan fremme og bevare sitt språk og sin kultur i Troms fylke. Samarbeidsavtalen inneholder artikler som forplikter Sametinget og Troms fylkeskommune til å samarbeide om utvikling av samisk språk i Troms fylke.

I sak 36/03 godkjente Sametinget samarbeidsavtalen med Finnmark fylkeskommune. Formålet med denne avtalen er å styrke og synliggjøre samisk kultur, språk og samfunnsliv. Avtalen forplikter Sametinget og Finnmark fylkeskommune til å samarbeide om utvikling av samisk språk.

Sametinget er i samarbeid med fylkeskommunene i de sørsamiske områdene i gang med å utarbeide en samarbeidsavtale som skal til godkjenning i 2004. Denne avtalens formål er å bevare og fremme samisk språk og kultur i Nordland, Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Hedmark fylker.

## 3.8 NORDISK SPRÅKSAMARBEID

### 3.8.1 Samisk språknemnd

Samisk språknemnd ble etablert av Samekonferansen i 1971. I 1997 ble sametingene i Finland, Sverige og Norge enige om å igangsette et felles språkarbeid. Samisk språknemnd ble administrativt lagt under Samisk parlamentarisk råd i 2002.

Samisk språknemnd er det samiske folkets felles vedtaksorgan for faglige spørsmål vedrørende samisk språk. Samisk språknemnd har 12 medlemmer og de skal representere de samiske språkgruppene i Sverige, Finland, Norge og Russland. Medlemmene velges for fire år av gangen. Sametingene og sameforeningene i Russland foreslår tre (3) medlemmer og deres varamedlemmer fra hvert land som representerer ulike språk-(dialekt)grupper. Samisk parlamentarisk råd utnevner medlemmene til Samisk språknemnd. Samisk språknemnd skal ha representanter for sør-, lule-, nord-, enare-, skolte-, kildin- og tersamisk.

Formålet med språknemnda er å bevare og utvikle den kulturarv som tilhører det samiske språket, og fungere som et faglig rådgivende organ. Samisk språknemnd skal samkjøre og tilpasse tiltak som hører til bruk og røkt av samisk språk, og fungere som et bindeledd mellom de samiske språkorganene i landene, og koordinere samisk språkarbeid. I tillegg er Samisk språknemnds formål å bidra til at den formelle statusen for samisk språk heves opp til samme nivå i hele det samiske området.



Samisk språknemnds oppgaver er å fremme tiltak som styrker alle samiske språk. Dette betyr at Samisk språknemnd bl.a. skal:

- 1) bevare og fremme samiske språk
- 2) drive felles terminologi- og normeringsarbeid
- 3) holde kontakten med institusjoner i Sápmi og internasjonalt

### 3.8.2 Samarbeid mellom Samisk språknemnd og språkorganene i sametingene

I Samisk språknemnds arbeidsinstruks § 37 står det at Samisk språknemnds formelle samarbeidsorganer er sametingenes språkorganer i Norge, Sverige og Finland. Samarbeidsorganer i Russland er Kola sameforening og Sameforeningen for Murmanskregionen. Språkspørsmål fra disse organene som behøver beslutninger fra et felles samisk språkorgan, blir behandlet i Samisk språknemnd. Andre samarbeidsorganer er universiteter, høyskoler, og andre sentrale fagorganer. Disse kan brukes til hjelp allerede i saksbehandlingsfasen. De kan også sende observatører til Samisk språknemnds plenumsmøter.

## 4 OM SAMISK SPRÅK GENERELT

Det samiske språket snakkes i fire land og samisk har ti forskjellige språkgrupper; nord-, lule-, sør-, ume-, pite-, enare-, skolte-, kildin-, ter- og akkalasamisk. Den største språkgruppen er nordsamisk som snakkes i Norge, Sverige og Finland. I Norge og Sverige snakkes det i tillegg lule- og sørsamisk. I Norge og Finland snakkes også skoltesamisk, men det er få som behersker skoltesamisk i Norge. I Finland snakkes i tillegg enaresamisk. Det er få som behersker ume- og pitesamisk, og det snakkes kun i Sverige. I Russland er det fire forskjellige språkgrupper; skolte-, kildin-, ter- og akkalasamisk. Kildinsamisk er den største språkgruppen, med antakelig 650 personer som snakker det språket. Akkalasamisk er nesten utryddet (Sammallahti 1998:1).

Internasjonalt er samisk et truet språk fordi det er få som bruker språket. De samisktalende bor spredt, og i små språksamfunn. Språkbevaring ved hjelp av lovgivning har vært, og er fremdeles nødvendig. I kraft av Sameloven er samer i Norge sikret grunnleggende rettigheter i forhold til bruk av samisk språk. Sameloves språkregler er sentrale i Sametingets språkarbeid. Det er viktig at tospråklighetspolitikken inkorporeres i alle deler av samfunnet.

Samelovens formålsparagraf omfatter hele det samiske folket. Historisk er lulesamisk og sørsamisk språk lite brukt i offisielle sammenhenger og i skrift. Fornorskningen har bidratt til at bruken av samisk språk i hjemmene har minsket og nesten blitt borte. Sametinget har prioritert språktiltak i disse områdene og siden 1996 har det vært satt i gang språktiltak med formål å vitalisere samisk språk. Samiske språkutviklingsprosjekt er igangsatt både i sør- og lulesamiske områder. Det er viktig å vitalisere og fremme språket i de områdene der det samiske språket står svakt.

Samisk språk er truet, spesielt utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Norsk påvirker samisk språk i stor grad. Men man bør påse at samisktalende også innenfor forvaltningsområdet har muligheter til å bruke og fremme sitt språk. Ved igangsetting av tiltak er det viktig å ta hensyn til at det er store forskjeller i behovene til de ulike språkene.

Samisk språk vil ikke utvikles dersom språket ikke brukes og er synlig, og hvis forholdene ikke legges til rette slik at det kan leve, bevares og utvikles.

## 5 SAMETINGETS PRIORITERTE TILTAK

I denne meldingen om samisk språk behandles det samiske språks betydning på alle samfunnsnivåer, og det foreslås tiltak som har betydning for utvikling, bruk og styrking av samisk språk i samfunnet. Disse tiltakene regnes ikke som fullstendige, men som utgangspunkt for hvilke tiltak Sametinget vil støtte og prioritere. Det er viktig at tiltak som settes i verk for å bevare, utvikle og fremme de samiske språkene blir godt planlagt, og at de gjennomførte tiltakene evalueres. Evalueringen skal være grunnlaget for fremtidig planlegging og gjennomføring, slik at en ser hvilken nytte de har hatt, samt hvordan man bør arbeide videre i framtiden.

### 5.1 SYNLIGGJØRING AV SAMISK SPRÅK

Forståelse for samisk kultur er nødvendig for at det samiske språket skal kunne anerkjennes. Det er nødvendig slik at det blir lettere for samisktalende å bruke språket sitt. For at språket skal overleve, er det ikke nok at språket kun høres og snakkes, det må også synes. Hvis man skal lære seg å lese samisk, er det viktig å kunne se samiske tekster. Det finnes lite skriftlig samisk på skilt, plakater, i butikker og andre offentlige steder. Tospråklige skilt langs offentlige veier og plakater i byer, på hoteller, i busser, fly, butikker og offentlige etater er tiltak som ville synliggjort samisk språk i folks hverdag. Når språket blir mer synlig, er det med på å styrke verdien av det og folk blir også vant til å lese samisk i forskjellige kontekster.

Det er mange private bedrifter i samiske områder som ikke skriver på samisk. Det kan det være mange årsaker til dette; de *kan* ikke skrive samisk, tar seg ikke råd til å få oversatt tekster, de bryr seg ikke om samisk, eller andre grunner. Sametinget mener det er viktig at også private bedrifter aktivt bruker samisk språk, og vil derfor oppmuntre og hjelpe bedrifter ved å gi råd og veiledning.

Det er få lover, forskrifter, retningslinjer og skjemaer som er oversatt til samisk. De lovene som er oversatt, er kun oversatt til nordsamisk. Sametinget vil bidra til at relevante lover, forskrifter og retningslinjer oversettes til samisk, og at de oversettes til alle tre samiske språk i Norge. Sentrale

*Samisk er tøft!* *Sametingsrådets melding om samisk språk*  
myndigheter må ha gode rutiner på at nye lover, forskrifter, retningslinjer og skjemaer blir oversatt til samisk umiddelbart.

Aviser er viktige virkemidler for å venne seg til å se skriftlig samisk, og derfor er det nødvendig å styrke de samiskspråklige avisenes stilling.

Samisk språk skal ikke bare synes i oversatte saksdokumenter, men også på veiskilt, plakater, melkepakker, bedriftsskilt, kalendere osv.

#### 5.1.1 Prioriterte tiltak

- Sametinget vil arbeide for at samisk språk og kultur synliggjøres på lokalt, regionalt og nasjonalt plan.
- Sametinget vil oppmuntre og hjelpe bedrifter til å bruke samisk i hverdagen.
- Sametinget vil bidra til at relevante lover, forskrifter, retningslinjer og skjemaer oversettes til samisk, og at de oversettes til alle tre samiske språk i Norge.

## 5.2 BEHOVET FOR SAMISK SPRÅK

Samisktalende skal ha mulighet til å bruke samisk språk på alle samfunnsnivå og -sektorer, for på den måten erfare at det er naturlig å snakke samisk, og at man klarer seg med samisk i samfunnet. Når samisk språk blir benyttet i alle deler av samfunnet, så er det med på å svekke motviljen mot bruk av samisk i samfunnet. Det vil igjen styrke oppvekstvilkårene for samisktalende barn, slik at de blir trygge i et flerspråklig samfunn. Når man får snakke samisk tillegges språket verdi fordi det blir nødvendig å beherske og bruke det samiske språket. Ofte har folk behov for å bruke tolk for å kunne gjøre seg forstått. Kommunale og offentlige institusjoner må sørge for at de har tolker som har fagkompetanse og holder et akseptabelt språknivå. I dag finnes det ingen samisk tolkeutdanning i Norge. Det gjør at man ikke kan autorisere tolker. Sametinget vil jobbe for at det blir etablert en fast samisk tolkeutdanning i Norge.

Språket utvikler seg ikke kun ved hjelp av lovpåbud og tvang, men når man har en positiv vilje til å bruke samisk. Man skal ikke behøve å forklare hvorfor man velger å snakke samisk, fordi det er en grunnleggende rettighet samisktalende har. Det er viktig å oppmuntre folk til å snakke samisk overalt i samfunnet. Sametinget har iverksatt en intern kampanje *"Vi klarer oss med samisk"* for Sametingets ansatte. En slik kampanje bør også initieres for hele den samiske befolkningen.

Sametinget tar ansvaret for at sør- og lulesamer får mulighet til å bruke og utvikle språket sitt. Derfor vil Sametinget arbeide for økt bruk av sør- og lulesamisk.

Mer bruk av samisk språk er nødvendig hvis Norges informasjonspolitikk og målene om kontinuerlig offentlig forvaltning og brukertilpassede offentlige tjenester også skal gjelde for den samiske befolkningen. Offentlige institusjoner skal prioritere bruk av samisk både muntlig og skriftlig. Ansatte som kan skrive

*Samisk er tøft!* *Sametingsrådets melding om samisk språk*  
samisk, skal ha nok tid slik at de i praksis kan både snakke samisk og skrive på to språk. Det er nødvendig å opprette et tilsynsorgan som kan kontrollere offentlige etaters og institusjoners bruk av samisk språk.

Sametinget er opptatt av at det samiske språket i offentlige sammenhenger ikke bare må bli et "oversettelsesspråk", hvor skriftlig materiale oversettes fra norsk til samisk. Det er viktig å motivere saksbehandlerne til å bruke samisk i sitt arbeid, og at dokumenter om nødvendig oversettes fra samisk til norsk. For samiskspråklige brukere av offentlige tjenester er det en forutsetning at de møter tjenestemenn som behersker deres språk. Sametinget vil være et godt forbilde for andre institusjoner ved at samisk språk er hovedspråk i forvaltningen som administrasjons- og kommunikasjonsspråk.

Det kan for mange være en tung følelsesmessig bølge å ikke ha fått muligheten til å lære seg samisk. Likevel må man ikke skape forventninger til de samisktalende om å snakke norsk av den grunn. Også for dem er det en tung bølge å måtte "vike" fra sitt morsmål. For disse to gruppene må det innarbeides forståelse og toleranse for hverandres situasjon. De samisktalende må ikke miste motet til å snakke samisk, i solidaritet med de som ikke har lært seg samisk og dermed redusere bruken av samisk.

#### 5.2.1 Prioriterte tiltak

- Sametinget vil jobbe for at det etableres en fast samisk tolkeutdanning i Norge.
- Sametinget vil oppmuntre alle til å bruke samisk språk i alle sammenhenger på alle plan i samfunnet.
- Sametinget ønsker å starte språkkampanjen "*Vi klarer oss med samisk*" for hele den samiske befolkningen.
- Sametinget vil arbeide for at bruken av sør- og lulesamisk språk styrkes.
- Sametinget vil arbeide for at det opprettes et tilsynsorgan som kan kontrollere offentlige etaters og institusjoners bruk av samisk språk.
- Sametinget vil være et godt forbilde for andre institusjoner ved at samisk språk er hovedspråk i forvaltningen som administrasjons- og kommunikasjonsspråk.
- Sametinget vil tilby samiskopplæring til representanter og ansatte som ikke behersker samisk språk.

### 5.3 SPRÅKPLANER

De eksisterende språkplanene som Sametinget har vedtatt på 90-tallet er gamle og bør fornyes. Nord-, lule- og sørsamisk trenger nye språkplaner med tiltak tilpasset dagens behov. Det er meget viktig at man lager språkplaner for alle samiske språk, der målet er å fremme språket og å styrke dets plass i samfunnet. Sametinget krever også at kommuner og fylkeskommuner innenfor forvaltningsområdet for samisk språk, lager språkutviklingsplaner.

### 5.3.1 Prioriterte tiltak

- Sametinget vil fornye sin språkpolitikk på alle samiske språkområder.
- Sametinget krever at kommuner og fylkeskommuner innenfor forvaltningsområdet for samisk språk, lager språkutviklingsplaner.

## 5.4 INFORMASJON

Staten, offentlige myndigheter og kommuner har et spesielt ansvar når det gjelder informasjon og opplysning i forhold til samene. Sametinget har lenge vektlagt informasjon i forhold til forpliktelser og rettigheter, spesielt vedrørende språk og opplæring. Det samiske folket er blitt vant til at samisk språk sjelden brukes i ulike offentlige og private sammenhenger. Dette har ført til at samer ikke etterspør informasjon og tjenester på samisk. For at informasjon og tjenester på samisk språk skal komme til syne, er det viktig at det samiske folket selv kjenner sine rettigheter. Det er nødvendig å iverksette informasjons- og motiveringstiltak overfor offentlige myndigheter, etater og offentlige organer når det gjelder bruk av samisk språk. Spesielt viktig er det å synliggjøre offentlige myndigheters forpliktelser til å fremme tjenester på samisk. En viktig del av slike tjenester er å publisere informasjon på internett om forpliktelser og rettigheter i forhold til samisk språk både innenfor og utenfor forvaltningsområdet for samisk språk.

Sametinget vil arbeide for at informasjon om tospråklighet prioriteres slik at foreldre ser at det er verdifullt å lære samisk språk til sine barn. Sametinget vil vurdere å starte et prosjekt om tospråklighet hvor formålet er informasjon til foreldre og andre som arbeider med barn. Sametinget vil også utarbeide et informasjonsskriv om tospråklighet som sendes til alle husstander i utvalgte geografiske områder. Skrivet skal inneholde informasjon om tospråklighet, språklige råd, veiledning, og vedtak som er gjort av Sametinget. Skrivet kan også inneholde reportasjer om de som har fått økonomisk støtte fra Sametinget til språkprosjekter.

### 5.4.1 Prioriterte tiltak

- Sametinget vil oppfordre kommuner og statlige etater til aktivt å informere befolkningen om deres rettigheter i forhold til bruk av samisk språk.
- Sametinget vil fortsette sitt informasjonsarbeid om forpliktelser og rettigheter angående samisk språk og opplæring.
- Sametinget vil motivere offentlige myndigheter, etater og offentlige organer til bruk av samisk språk.
- Sametinget vil vurdere å starte et prosjekt om tospråklighet hvor formålet er informasjon til foreldre og andre som arbeider med barn.

- Sametinget vil lage informasjonsskriv om tospråklighet som sendes til alle husstander i utvalgte geografiske områder.

### 5.5 KOMMUNER I FORVALTNINGSOMRÅDET FOR SAMISK SPRÅK

Siden 1993 har Sametinget tildelt tospråklighetsmidler til kommunene og fylkeskommunene innenfor forvaltningsområdet for samisk språk. I tabellen er det en oversikt over hvor mye midler som er tildelt kommunene og fylkeskommunene hvert år.

(I 1000 kr)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Nesseby	1 748	1 559	1 645	1 591	1 413	1 551	1 285	1 309	1 609
Tana	2 340	2 525	2 443	2 448	2 299	2 398	2 116	2 190	2 489
Porsanger	2 054	2 263	2 453	2 422	2 380	2 674	2 314	2 161	2 060
Karasjok	3 268	2 930	2 860	2 670	3 089	2 817	2 813	2 802	3 102
Kautokeino	3 963	3 752	3 745	3 507	3 646	3 113	3 072	3 021	3 321
Kåfjord	1 173	1 748	1 755	1 947	1 781	1 764	1 387	1 504	1 404
Finnmark	1 760	1 500	1 016	416	916	743	416	374	1 057
Troms	0	373	483	483	483	533	83	125	808
Sum	16 308	16 650	16 401	15 484	15 975	15 593	13 486	13 486	15 850

	2002	2003	2004
Nesseby	2 262	2 206	2 850
Tana	4 138	4 066	5 020
Porsanger	3 662	4 324	5 160
Karasjok	5 120	6 114	7 130
Kautokeino	5 492	6 431	7 690
Kåfjord	2 512	2 669	3 410
Finnmark	1 057	1 232	1 400
Troms	808	1 008	1 190
Sum	25 050	28 050	33 850

Støtten skal sikre at kommuner og fylkeskommuner innenfor forvaltningsområdet for samisk språk har ressurser til å betjene på to språk slik Sameloven krever. Kommunenes og fylkeskommunenes ansvar er å legge forholdene til rette for at samiske barn, unge og voksne kan henvende seg på samisk til kommunale og fylkeskommunale institusjoner. Sametinget krever at kommuner og fylkeskommuner som mottar tospråklighetsmidler må evaluere bruken av midlene, der evalueringen utgjør en rapport. Evalueringen skal være grunnlaget for fremtidig planlegging og gjennomføring av deres fremtidige tiltak. Sametinget ser viktigheten av et godt samarbeid med kommunene og fylkeskommunene. Sametinget vil ta initiativ til faste møter med kommunene innenfor forvaltningsområdet for samisk språk. På disse møtene vil Sametinget fremme sine forventninger til kommunene og høre kommunenes forventninger. Sametinget forventer at kommuner og fylkeskommuner bruker mer av tospråklighetsmidlene til utvikling av samisk språk. Kommunene bør i høyere grad prioritere skolen og den oppvoksende slekt ved bruk av tospråklighetsmidler. Sametinget forventer også at kommunene lager tospråklighetsplaner med språkutviklingstiltak for samisk språk.

Ofte er det få ressurser og knapp tid hos institusjonene, og da kan det være lett å overse at man har forpliktelser i forhold til språkreglene, blant annet styrke samisk som administrasjonsspråk. Offentlige samiske institusjoner bør være gode forbilder for andre institusjoner, og vise at det er mulig å følge språkreglene og at samisk fungerer som forvaltningsspråk.

Sametinget har deltatt i kommunenes og fylkeskommunenes Giellagiella-forum som arrangeres et par ganger i året. Dette er et forum for språkarbeidere i kommunene og fylkeskommunene, hvor de diskuterer språkspørsmål. Sametinget synes det er fordelaktig å delta på disse, da man blir kjent med språkarbeiderne i kommunene og fylkeskommunene, og får vite hvordan situasjonen for samisk språk er på de forskjellige stedene. På den måten får man informasjon om tiltak som er gjennomført, samt hvordan de har tenkt å arbeide framover med samisk språk.

#### 5.5.1 Prioriterte tiltak

- Sametinget vil ta initiativ til faste møter med kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk, hvor man drøfter bruken av samisk språk i kommunene.
- Sametinget vil oppfordre kommunene til å prioritere språkutviklingstiltak.

#### 5.6 PROSJEKTMIDLER

I 2004 tildeler Sametinget 5 millioner kroner til samiske språkprosjekter. Hvert år mottar Sametinget søknader for ca. 14 millioner kroner, og Sametinget ser derfor behovet for å øke tilskuddsrammen. I denne planperioden er områder utenfor forvaltningsområdet for samisk språk prioritert. Sametinget vil i

*Samisk er tøft!* *Sametingsrådets melding om samisk språk*  
planperioden prioritere språkrevitalisering utenfor de sentrale samiske områdene, hvor man ikke har så sterke språkmiljøer.

#### 5.6.1 Prioriterte tiltak

- Sametinget vil årlig vedta satsingsområder for prosjektmidlene, og prioritere støtte til disse.
- I forbindelse med språkprosjektene støtteordninger vil Sametinget arbeide for at midlene tildeles de områder hvor samisk språk ikke står så sterkt.

### 5.7 UTVIDELSE AV FORVALTNINGSOMRÅDET FOR SAMISK SPRÅK

Våren 2002 sendte Sametinget forespørsel til seks kommuner om de var interessert i å bli innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk. Disse kommunene var Tysfjord, Snåsa, Skånland, Evenes, Lavangen og Tjeldsund. Høsten 2003 sendte Sametinget samme forespørsel til Storfjord kommune. Hittil er det bare én kommune; Tysfjord kommune, som har behandlet saken i kommunestyret. De vedtok at de vil bli innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk. I den forbindelse gjorde Sametinget enstemmig vedtak i sak 02/03 om at Kultur- og kirkedepartementet må fremme lovendringsforslag av Samelovens § 1-3 slik at forvaltningsområdet for samisk språk kan utvides.

Sametinget ser det som viktig at kommuner hvor det bor mange samer, og som aktivt har arbeidet for å fremme samisk språk, kan fremme ønske om å bli innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk. Sametinget vil fortløpende vurdere å sende forespørsel til flere kommuner om å bli innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk. Kommuner som ønsker det, kan få informasjon fra Sametinget om hva det innebærer å være innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk. Sametinget forutsetter at staten øker bevilgningene til tospråklighet etter hvert som forvaltningsområdet for samisk språk utvides med flere kommuner.

#### 5.7.1 Prioriterte tiltak

- Sametinget vil fortløpende vurdere å sende forespørsel til flere kommuner om å bli innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk.
- Kommuner som ønsker det, kan få informasjon fra Sametinget om hva det innebærer å være innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk.

### 5.8 SPRÅKSENTRER

I 2004 var det syv etablerte språksentre i Norge. Disse ligger i kommunene Kåfjord, Porsanger, Tana, Nesseby, Tromsø, Evenes/Skånland og Tysfjord. Språksentre og samhandlingsarenaer er viktige faktorer for å etablere og styrke levende språkmiljøer. Sametinget ser at i områder hvor det er etablert språksentre



*Samisk er tøft!* *Sametingsrådets melding om samisk språk*  
har språkutviklingstiltakene lyktes godt. Derfor er etablering av språksentre et godt språkutviklingstiltak. Språksentrene som allerede er etablert, bør kunne få utvide sine virkeområder slik at de fungerer som regionale språksentre. Det burde være naturlig å se på språklige variasjoner i forhold til språksentrene, slik at etablering av nye språksentre også følger de naturlige språkgrensene. Sametinget synes det er spesielt viktig at det etableres språksentre i de sørsamiske områder. Det er også viktig at det etableres flere språksentre utenfor, men også innenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Det vil være naturlig å etablere språksentre i samråd med kommuner og eksisterende institusjoner i området.

#### 5.8.1 Kompetansesenter for samisk språk

Sametinget ser behovet for at det opprettes et kompetansesenter for samisk språk i Norge. Dette skal være et samisk forsknings- og fagsenter og skal fungere som et ressursenter for samiske språkspørsmål. Sametinget vil støtte opprettelsen og virksomheten til et slikt senter.

#### 5.8.2 Prioriterte tiltak

- Sametinget vil i planperioden medvirke til etablering av flere språksentre. Det er spesielt viktig å få opprettet språksentre i sørsamiske områder.
- Sametinget vil støtte opprettelsen og drift av et kompetansesenter for samisk språk.

### 5.9 SAMISK SPRÅKNEMND

De utfordringer som gjelder for bevaring og utvikling av samisk språk, er felles for samer i Norge, Sverige og Finland. Det er derfor ønskelig å styrke samarbeidet om samisk språk på tvers av landegrensene. En sentral utfordring i dette samarbeidet er å få en felles samisk språkpolitikk i Norden.

Samisk språknemnds arbeid har vært stillstående i flere år. I mellomtiden har sametingenes språkorganer i de respektive land arbeidet med språkbevaring og –utvikling innenfor landegrensene. Det har vært lite eller intet samarbeid på tvers av landegrensene.

Sametinget synes det er viktig at samarbeidet mellom Samisk språknemnd og sametingenes språkorganer blir mer effektivt. Opprettelse av nordisk samisk orddatabank er en av de viktigste sakene, og Sametinget vil delta i dette arbeidet.

#### 5.9.1 Prioriterte tiltak

- Sametinget vil ha en felles samisk språkpolitikk i Norden.
- Sametinget vil delta i arbeidet med etablering av en felles nordisk samisk orddatabank.

## 5.10 TERMINOLOGI OG SAMARBEID

Terminologiutvikling er viktig i språkutviklingsarbeidet, og samisk orddatabank er viktig i formidlingen av samisk terminologi. Terminologiarbeidet har hittil vært tilfeldig, og har ikke vært effektivt nok. Sametinget vil arbeide for at terminologiarbeidet styrkes og bli mer effektivt, og utfordrer derfor kommuner og andre til å delta i terminologiarbeidet. Sametinget vil sette inn ressurser for å bekjentgjøre nye, godkjente termer slik at befolkningen både blir kjent med, og begynner å bruke disse. Samisk orddatabank skal videreutvikles og fornyes i denne perioden. I dag fungerer ikke de samiske fontene i Samisk orddatabank, og det må derfor finnes ei løsning på hvordan man får de spesielle samiske fontene til å fungere. I dag er det bare nordsamiske ord i orddatabanken, men den skal fornyes slik at man blant annet også kan legge inn sør- og lulesamiske termer.

Terminologiarbeidet skal først og fremst gjøres i de sektorer hvor det er spesielt behov for det. Eldre terminologi må sikres slik at det ikke forsvinner. Det er viktig med tiltak som er med på å bevare, formidle og lære bort slike termer. I nord-, lule- og sørsamisk må det utvikles flere termer med tanke på bruk i skolen. Det er ofte slik at det må utvikles terminologi som gjør det mulig å bruke samisk språk f.eks. i barnehager, skoler, media og i dagligtalen i den moderne verden.

Det er nødvendig å styrke samarbeidet på tvers av landegrensene slik at terminologiarbeidet i alle samiske språk kan koordineres. Det er viktig med koordinering, samling og revidering av ord slik at en unngår mer språkforvirring i samisk fordi hvert land har forskjellige termer til samme sak.

### 5.10.1 Sametingets terminologigrupper

Sametinget har oppnevnt terminologigruppe for alle de tre samiske språkene i Norge.

Terminologigruppene vurderer forslag på nye ord og termer, og disse godkjennes av Sametingets språkstyre. Den nordsamiske terminologigruppen har gjennom årene gransket mange ordlister, mens de lule- og sørsamiske terminologigruppene ikke har hatt så stor aktivitet. Det finnes mange tradisjonelle ord som er like i de tre samiske språkene, for eksempel menneske (olmmoš, almetjh, ulmusj), barn (máná, maana, mánná), far (áhčči, aehtjie, áhttje), gamle (goahti, gåetie, goahte). Sametinget er opptatt av at de tre samiske språkene utvikler seg i en enhetlig retning i stedet for at forskjellene blir ennå større. Derfor bør man i størst mulig grad sammenstille alle tre språkene når man skal lage nye termer på samisk. Selv om man sammenstiller, så skal man selvsagt skrive og normere ordene etter de respektive språkenes rettskrivinger.

### 5.10.1 Prioriterte tiltak

- Terminologiarbeidet i samisk språk må styrkes og bli mer effektivt.
- Sametinget vil fornye samisk orddatabank blant annet slik at man i tillegg til nordsamisk også kan legge inn lule- og sørsamisk terminologi.

- Samisk terminologi må utvikles, spesielt der det er mest behov for det, bl.a. i skoler og barnehager.
- Terminologiarbeid på tvers av landegrensar må styrkes og koordineres.

### 5.11 BARN OG UNGE

Det finnes få arenaer der både barn, unge og eldre kan møtes. Sametinget mener det er særdeles viktig at forholdene legges til rette for at barn og unge får anledning til å snakke samisk i alle deler av samfunnet. Bevaring og utvikling av samisk språk er avhengig av at barn og unge får en reell mulighet til å bruke språket sitt daglig. Det må oppmuntres til revitalisering av samisk språk i de områdene der det er behov for det. For å nå disse målene må man sette inn ressurser for å legge forholdene til rette slik at barn og unge kan lære seg samisk språk, og for at de som kan samisk får mulighet til å utvikle språket. Språksentre er nyttige arenaer der flere generasjoner kan møtes, og på den måten bidra til å utvikle barn og unges språk. Man ser viktigheten i at barn og unge oppdager gleden i å både høre, se, lære og bruke samisk språk. Sametinget vil initiere til en ungdomskampanje: *"Samisk er tøft"*.

Tospråklighet er en rikdom for mennesket. Om dette behøves det mer bevissthet og informasjon. Sametinget vil arbeide for at opplysningsarbeid om tospråklighet prioriteres slik at foreldre har lyst og ser viktigheten av å lære sine barn samisk.

#### 5.11.1 Samiskspråklig utvikling hos barn og unge

Forholdene må legges til rette for at barn og unge kan utvikle sitt språk og for å hindre tilbakegang. Barnehager, skoler, fritidstilbud og andre sammenkomster hvor samisktalende barn møtes er med på å fremme og styrke barn og unges språkkunnskaper. Språket forflyttes fra én generasjon til en annen og derfor er det viktig at barn og unge også får arenaer hvor de kan snakke med eldre mennesker. Gjennom samtaler med eldre samisktalende mennesker, kan barna bedre lære språkets mangfoldige nyanser som gjør språket rikere.

Barn og unge som ikke har så solide språkkunnskaper i samisk må få mulighet til å besøke miljøer der språket står sterkt. Samisk språk må høres og synliggjøres slik at barn og unge opplever det som levende, og at man kan klare seg med samisk i samfunnet. For barna er det verdifullt å oppdage at samisk språk er nødvendig for kommunikasjonen. Lokal språkrøkt er en effektiv metode som har vist gode resultater i områder der det samiske språket har vært, eller fremdeles er i en svak stilling. Sametinget vil vurdere å støtte sammenkomster for barn og unge der samisk språkopplæring er i sentrum, og samisk brukes som kommunikasjonsspråk.

### 5.11.2 Skoler og barnehager

Skoler og barnehager er betydningsfulle språkarenaer for barn, men ofte er det slik at den språklige framgangen stagnerer i ungdomsskolen. Formidlingen av kunnskaper om samisk språk og kulturarv har i større og større grad blitt overført til opplæringsinstitusjonene, noe som gir dem et stort ansvar for å ivareta og fremme samisk språk og kultur. Sametinget mener at skolene ikke har klare mål og holdninger i forhold til utviklingen av samisk språk hos elevene, og at dette arbeidet i stor grad er avhengig av den enkelte lærer. Derfor mener Sametinget at kommunene i større grad bør kanalisere tospråklighetsmidler til planlegging og evaluering ved skolene, og til økt bevissthet om skolenes egne holdninger og valg i forbindelse med formidling, bevaring, fremming og utvikling av samisk språk og kultur.

Det er viktig at skolene benytter nye samiskspråklige bøker slik at det blir interessant for barn og unge å lese. Sametinget vil oppfordre kommunene til å kjøpe inn samiskspråklige bøker, slik at barn og unge får bli kjent med den nye samiske litteraturen etter hvert som den blir skrevet. Man bør likevel huske at skolen alene ikke klarer å bevare og fremme samisk språk, det må finnes flere arenaer der språket brukes aktivt. Sametinget ser det som viktig at det opprettes utvekslingsordninger for studenter slik at ungdom som ønsker det kan bo hos samisktalende familier for å lære seg samisk. Slike utvekslingsordninger kan tilpasses både de som snakker samisk fra før og for de som ikke snakker samisk fra før. Slike utvekslingsordninger skal være åpne for alle som vil lære seg samisk.

Sametinget må sikre at barn utenfor forvaltningsområdet for samisk språk har de samme rettighetene til samiskopplæring på skolen, som barn innenfor forvaltningsområdet. Skoleåret 2003/04 er det 986 barn som har nordsamisk som førstespråk og 674 barn som har nordsamisk som andrespråk. 32 barn har lulesamisk som førstespråk og 17 barn har lulesamisk som andrespråk. 3 barn har sørsamisk som førstespråk, mens 79 har det som andrespråk.

I Norge er det i barnehageåret 2003/2004 44 samiske barnehager. I tillegg finnes det 14 barnehager i Norge som har samiskopplæring. Også barnehagenes aktiviteter bør befestes for å sikre vitalisering av samisk språk, og dermed bevare det. For 2004 bevilger Stortinget ca. 10 mill. kr til samiske barnehager.

Det er flest kvinnelige lærere og førskolelærere i skoler og barnehager. For barns sosialisering og identitetsforming hadde det vært bra om det arbeidet flere menn i skolene og barnehagene. Det er derfor viktig å få flere samisktalende menn til å ta førskolelærer- og lærerutdanning. Sametinget vil vurdere å støtte rekrutteringstiltak for å prøve å få flere samisktalende menn til å ta førskolelærer- og lærerutdanning. Det er av stor betydning at lærere og barnehagearbeidere har gode kunnskaper i samisk språk, og at det lages gode læremidler på samisk i alle fag. Sametinget ønsker å gi støtte til produksjon av elektroniske hjelpemidler for samiskundervisning.

### 5.11.3 Prioriterte tiltak

- Sametinget vil initiere til en ungdomskampanje: ”*Samisk er tøft*”.
- Sametinget vil vurdere å støtte sammenkomster for barn og unge, der samisk språkopplering er i sentrum, og hvor samisk brukes som kommunikasjonsspråk.
- Sametinget vil arbeide for at barn og unge har like vilkår for å utvikle sitt språk, både innenfor og utenfor forvaltningsområdet for samisk språk.
- Sametinget vil oppfordre kommunene til å kjøpe inn samiskspråklige bøker, slik at barn og unge blir kjent med den nye samiske litteraturen etter hvert som den blir skrevet.
- Sametinget ser det som viktig at det opprettes utvekslingsordninger for studenter slik at ungdom kan bo hos samisktalende familier for å lære seg samisk.
- Sametinget vil vurdere å støtte rekrutteringstiltak for å få flere menn til å ta førskolelærer- og lærerutdanning.
- Sametinget vil støtte produksjon av elektroniske hjelpemidler til samiskundervisning.

### 5.12 SPRÅKTILTAK FOR ELDRE

Sametinget anser det for viktig at de eldres språksituasjon blir ivaretatt. Det er viktig at forholdene legges til rette slik at eldre kan bruke sitt morsmål i alle omsorgssituasjoner. For eldre, som bor på institusjoner, må man gjenskape den tryggheten som et levende språkmiljø gir. En må også ivareta de samisktalende som på grunn av sykdom har mistet språket. Sykdomsforståelse er nært knyttet til kultur. Det er derfor viktig at de som arbeider innenfor helse- og sosialsektoren har kjennskap til den samiske kulturen og tenkemåten. Det er viktig at kommuner og offentlige myndigheter legger forholdene til rette for at ansatte som arbeider med eldre samer, får den nødvendige språk- og kulturoplæringen.

Terminologi som gjelder helse- og sosialsektoren er nytt i samisk. For at en skal kunne bruke samisk språk i denne sektoren må det utvikles samiske termer. Sametinget vil støtte termprosjekter innen helse- og sosialsektoren.

#### 5.12.1 Prioriterte tiltak

- Sametinget vil støtte termprosjekter innen helse- og sosialsektoren.

### 5.13 SPRÅKTILTAK FOR SAMER OG ANDRE SOM IKKE KAN SAMISK

Fornorskningspolitikken som har vært praktisert har forårsaket at mange samer ikke har fått opplæring i samisk. For mange kan det være vondt og følsomt. Sametinget vil støtte arbeidet for at alle som ønsker det skal få lære seg samisk. Det langsiktige målet skal være at vi kan kommunisere og klare oss med samisk i det daglige.

Samisk skal vitaliseres og revitaliseres i samiske områder hvor språket holder på å forsvinne eller er borte. I slike områder er eldre folk verdifulle ressurser i forhold til å styrke, lære og utvikle samisk språk. Sametinget vil støtte vitaliserings- og revitaliseringsprosjekter for samisk språk i disse områdene.

Språk og kultur hører tett sammen. Ord og uttrykk er lettere å lære dersom en får utføre praktisk arbeid som ordene hører til. Hvis en vil lære for eksempel notfiskeord, må en forsøke å fiske med not. Språkrøkt, som også er kulturtiltak, har vist seg å fungere godt som språkopplæring.

#### 5.13.1 Prioriterte tiltak

- Sametinget vil støtte arbeidet for gratis samiskopplæring til de som ønsker det.

#### 5.14 SPRÅKTILTAK FOR SAMER OG ANDRE SOM KAN SAMISK

Både innenfor og utenfor forvaltningsområdet for samisk språk og i områder der samisk står sterkest, er språket i tilbakegang. Derfor er det nødvendig å gjennomføre språkbevaringstiltak også innenfor forvaltningsområdet. Det er mange ord og uttrykk som holder på å bli borte selv i de områdene hvor samisk snakkes mest. Sametinget vil støtte språkutviklingstiltak også i disse områdene.

Språk og kultur hører tett sammen. Ord og uttrykk er lettere å lære dersom en får utføre praktisk arbeid som ordene hører til. Hvis en vil lære for eksempel notfiskeord, må en forsøke å fiske med not. Språkrøkt, som også er kulturtiltak, har vist seg å fungere godt som språkopplæring.

I mange områder i verden er alfabetiseringstiltak viktige for demokratiutviklingen. Språkundersøkelsen som Samisk språkråd utførte i 2000 (*Undersøkelse om bruken av samisk språk*) viser at i alle samiske områder er det generelt dårlige skrivekunnskaper i samisk. Det er viktig å lage egen metodikk og egne læremidler for dem som har samisk som morsmål. Sametinget ser behov for å starte et alfabetiseringsprogram i alle samiske områder. Programmets hovedmål må være at voksne, som på grunn av fornorskningen ikke har lært å lese og skrive samisk, får mulighet til å lære det. Å lese og skrive sitt eget morsmål er en grunnleggende menneskerettighet.

Termarbeid og utvikling av ordlister er et viktig arbeid for Sametinget. Like viktig er det å tilgjengeliggjøre ordlistene for befolkningen. Eksempelvis kan nevnes juridiske ord. Enhver kan måtte møte i en retts sak, enten som tiltalt eller som vitne, og det er derfor viktig at termene er kjent i samfunnet. Sametinget vil gjøre samiske ordlister tilgjengelig for befolkningen.

#### 5.14.1 Prioriterte tiltak

- Sametinget vil støtte språkutviklings tiltak innenfor forvaltningsområdet for samisk språk herunder tiltak som forener språk og kultur.
- Sametinget vil starte et alfabetiseringsprogram i alle samiske områder for samer som ikke har lært å lese og skrive samisk.
- Sametinget vil gjøre samiske ordlister tiggjengelige for befolkningen.

#### 5.15 TEKNOLOGI

Moderne teknologi gir det samiske språket gode utviklingsmuligheter. Blant annet er samisk språkopplæring ved hjelp av lyd- og bildestudioer og opprettelsen av Samisk orddatabank på internett muligheter som teknologiens kontinuerlige utvikling har bidratt med. Mellommenneskelig og offentlig kommunikasjon skjer stadig oftere via data og andre teknologiske hjelpemidler som mobiltelefon, SMS osv.

Ny teknologi gir også anledning til å lage samiskspråklige dataspill. Dataspill er populære blant barn og unge, og kan på den måten være med på å påvirke språket. Sametinget mener det vil være betydningsfullt at samiskspråklige dataspill blir produsert, og vil støtte slike initiativ. På andre språk finnes det allerede en mengde dataspill som er populære også blant samisk ungdom. Slike dataspill ville vært viktig å få oversatt til samisk, fordi samisk ungdom bruker tid på det uansett, og på den måten vil de kunne se og høre samisk mens de spiller. Oversetting av spill vil tilføre samisk språk mange nye termer, og slik bidra til utvikling av språket. Sametinget vil støtte slike oversettinger.

Korrekturprogram for tekstbehandling vil være et løft for de samiske språkene framover. Sametinget har fått utredet mulighetene for å utvikle en full pakke med retteprogram, slik det foreligger for bokmål og nynorsk, for alle samiske språk i Norge. Konklusjonen fra utredningen er entydig – det er fullt mulig å utvikle slike program for samiske språk. Det er også mulig å utvikle en talesyntese for de samiske språk. Talesyntesen kan brukes som et tilleggsverktøy i kombinasjon med ordinært korrekturprogram. Erfaringen viser at bruk av talesyntese støtter lese- og skriveprosessen, og syntetisk tale vil gjøre det mulig for samisktalende, som ikke har fått skriveopplæring, til å begynne og skrive samisk. Talesyntese vil i tillegg gi muligheter for å utvikle læreverktoy for spesialundervisning, og utvikle digitaliserte tjenestetilbud for den samiske befolkningen.

Utviklingen av disse hjelpemidlene vil kreve mer satsing på samisk språkteknologi. De seneste årene er det igangsatt forskningsprogrammer innen språkteknologi som også omfatter samiske språk, men denne satsingen er fortsatt altfor liten og lite målrettet. Det er derfor viktig med en bred og målrettet satsing på dette området. Det språkteknologiske miljøet i Norden som i dag finnes for samisk språk har etterlyst forskere med samisk som morsmål, da det vil være en meget stor fordel. Sametinget mener det er viktig at

*Samisk er tøft!* *Sametingsrådets melding om samisk språk*  
myndigheter og utdanningsinstitusjoner arbeider for å øke rekrutteringen av samisktalende  
språkteknologistudenter og -forskere.

#### 5.15.1 Prioriterte tiltak

- Sametinget vil støtte produksjon av samiskspråklige dataspill og oversetting av spill som allerede finnes.
- Sametinget vil arbeide for finansiering av korrektur- og talesynteseprogrammet.

#### 5.16 MEDIA OG LITTERATUR

Media og litteratur påvirker språket, derfor er det viktig at disse er bevisst sin språkbruk. Andre produksjoner, som teater og musikk, er også viktige språkformidlere. Også disse må være bevisst sin språkbruk. Populær- og kiosklitteratur kan være gode språkutviklingsmedier, og Sametinget oppfordrer til større produksjon av nevnte litteraturgenrer på samisk. Det finnes lite samiskspråklig litteratur for ungdom. Š-bladet er et ungdomsblad som ungdom ser ut til å verdsette, men det blir bare utgitt fire ganger i året. Sametinget vil gi fast støtte til Š-bladet og ser viktigheten av at også andre samiskspråklige ungdomsblader kan utgis. Sametingets språkstyre var i november 2003 i Wales, og der sliter de med de samme problemene. Der hadde de ansatt forfattere til å skrive bøker for ungdom, og dette tiltaket var meget vellykket. Sametinget vil adoptere dette tiltaket og vurdere en stipendordning for samiske ungdomslitteraturforfattere.

Videreføring av samiske språkkunnskaper er samtidig en videreføring av samisk kultur. Forbedringer i medietilbudet for samiske barn og unge er i så måte en stor utfordring. Populære medier i ungdomskulturen slik som film, tv, video, popmusikk og internett er for det meste bare på norsk og engelsk. Populær kultur som formidles gjennom massive medier gjør at samisk språk i stadig økende grad mister fotfeste. Barn og unge bør derfor få mulighet til å se at også samisk kan brukes i de medier de bruker til daglig. I så henseende er det ønskelig å få flere samiskspråklige tilbud til barn og unge som for eksempel blader som Donald Duck, tidsskrifter, internett, og TV- og radioprogrammer. Lule- og sørsamiskse bøker, blader, aviser og radio- og TV-nyhetssendinger mangler fullstendig. Ulike tilbud som synliggjør disse språkene vil være av stor betydning.

Dagens barn og unge vokser opp i et flerkulturelt miljø. Samiske barn og unge er godt kjent med den vestlige kulturen, bl.a gjennom film og video. Det er derfor nødvendig at slike tilbud blir oversatt til samisk slik at samiske barn og unge får høre sitt eget språk mens de ser på nevnte medier.

Den samiske befolkningen kan se daglige samiskspråklige nyhetssendinger på TV. Dette er en samproduksjon av NRK, SVT og YLE, og det har også bidratt til et eget nettsted med samiske nyheter. De samiskspråklige TV-nyhetssendinger sendes ikke på helligdager og i sommerferien, og blir forskyvet



*Samisk er tøft!* *Sametingsrådets melding om samisk språk*  
eller innstilt hvis NRK prioriterer andre programmer som f.eks. sportssendinger. Sametinget synes det er viktig at det sendes daglige nyhetssendinger på samisk, og at sendetidene utvides. Utover nyhetssendingene finnes det få samiskspråklige programmer på TV, slik som kulturprogrammer og magasiner. Samisk barne-TV sendes kun én gang i uka. For ungdom finnes ingen samiskspråklige tilbud på TV. Daglige barne- og ungdomssendinger ville vært verdifullt. Det er også viktig å få til nye arenaer der ungdom kan bruke samisk språk, som f.eks. Samenet og mobiltelefoner. Sametinget vil støtte tiltak som fremmer slike tilbud.

#### 5.16.1 Prioriterte tiltak

- Sametinget vil gi fast støtte til Š-bladet, og ser viktigheten av at også andre samiskspråklige ungdomsblad utgis.
- Sametinget vil vurdere en stipendordning for samiske ungdomslitteraturforfattere.
- Sametinget vil støtte samiskspråklige tilbud for barn og unge på internett, video og i radioprogrammer.
- Sametinget vil arbeide for at samiskspråklige TV-nyhetssendinger sendes daglig og at sendetidene utvides.
- Sametinget vil arbeide for at det igangsettes daglige samiskspråklige barne- og ungdoms TV-sendinger.

#### 5.17 SAMISKE STEDSNAVN OG SKILTING

Samiske stedsnavn er verdifulle fragmenter av samisk språkarkiv. Det kulturelle mangfold som framstilles i samiske stedsnavn må komme til syne i alle samiske områder. Som følge av fornorskningen er det enkelte steder bare stedsnavn som vitner om samisk bosetning. Sametinget råder og veileder offentlige organer og andre i bl.a. skrivemåte og navngivning, og svarer på spørsmål vedrørende stedsnavn og bruken av dem. Det er viktig å samle inn samiske stedsnavn for å gjøre disse kjent for allmennheten, og Sametinget vil støtte stedsnavnprosjekter. Sametinget vil også vurdere å sette i gang et større stedsnavn-prosjekt i samarbeid med de nordligste fylkeskommunene der målet er å få en mer systematisk samling av samiske stedsnavn. Mange steder møter man stor motvilje mot samiske stedsnavn. Sentrale myndigheter bør gjennomføre opplysningsarbeid om skilting på samisk slik at holdninger mot samisk språk og kultur ikke hindrer utøvelsen av stedsnavnloven. Stedsnavnloven gjelder ikke bare innenfor forvaltningsområdet for samisk språk, men i alle områder i Norge hvor det er godkjente samiske stedsnavn.

##### 5.17.1. Prioriterte tiltak

- Sametinget vil støtte samiske stedsnavnprosjekter.

- Sametinget vil vurdere å sette i gang et større stedsnavnprosjekt i samarbeid med de nordligste fylkeskommunene, iht. gjeldende samarbeidsavtaler.
- Sametinget vil be sentrale myndigheter om at det skiltes på samisk i henhold til stedsnavnloven.

## 5.18 EVALUERING AV SAMISK SPRÅK

Det er viktig å evaluere hvordan det samiske språket utvikler seg i alle samiske områder. Det er også viktig å evaluere hvorvidt samisk språk er i bruk, om det leses samiske tekster og ved valgmulighet, hvilket språk som velges. Det er også behov for å evaluere i hvilken grad samisk språk brukes i offentlige institusjoner.

### 5.18.1 Evaluering av samelovens språkregler

Samelovens språkregler har vært i kraft siden 1992. Sametingets plenum vedtok enstemmig i sak 02/03 at språkreglene må evalueres. Reglene må tilpasses dagens situasjon og internasjonale språkbestemmelser. Sametinget har bedt Kultur- og kirkedepartementet om å gjennomføre evalueringen. Plenumsvedtaket er oversendt departementet og Sametinget venter snarlig igangsetting av evalueringen. Sametinget vil delta i evalueringen av Samelovens språkregler. Sametinget mener at det er nødvendig å etablere et tilsynsorgan som kan kontrollere hvorvidt kommunene følger Samelovens språkregler.

Nordisk samisk institutt har i utredning nr. 1/2001 *Kartlegging og utredning av offentlige samiske informasjonstjenester* bl.a. konkludert med at det er behov for å ta en bred gjennomgang av Samelovens språkregler med tilhørende forskrifter. Det bør vurderes om lovreglenes intensjoner er oppnådd, om loven bør omfattes av andre type tekster, tolke uttrykk og vurdere om ulike endringer i samfunnet bør føre til revisjon av reglene. Utredningen viser også at det er en generell kunnskapsmangel med hensyn til hvilke organer som faktisk omfattes av Samelovens språkregler og med hvilken begrunnelse. Disse punktene mener Sametinget er en bekreftelse på at språkreglene må evalueres og tilpasses dagens situasjon.

### 5.18.2 Prioriterte tiltak

- Sametinget vil ta initiativ til å evaluere bruken av samisk i offentlig sammenheng.
- Sametinget vil delta i evalueringen av Samelovens språkregler.

## 6 SPRÅKGRUPPER

### 6.1 NORDSAMISK

#### 6.1.1 Språksituasjonen i nordsamisk område

Nordsamisk er den største samiske språkgruppen og snakkes av omtrent 25 000 personer i Norge. Det er vanskelig å gi et tall for hvor mange nordsamer som ikke snakker samisk. Nordsamisk snakkes hovedsaklig i Finnmark og Troms fylker, og i kommunene Tjeldsund og Evenes i Nordland.

Samisk språknemnd og Kirke- og utdanningsdepartementet godkjente dagens nordsamiske rettskriving i 1979.

Språksituasjonen for nordsamisk er mye bedre enn for sør- og lulesamisk. Det er flere som snakker språket, og i tillegg er alle kommunene og fylkeskommunene som i dag er med i forvaltningsområdet for samisk språk lokalisert innenfor det nordsamiske språkområdet. Det betyr at de har flere rettigheter til å benytte samisk språk i offentlige sammenhenger, og også til å få undervisning på samisk. Selv om det er flere som snakker nordsamisk, er det en tilbakegang også i det nordsamiske språket. Ordforråd og språkkunnskaper blir stadig mindre, spesielt hos den yngre generasjon. I områder hvor samisk står sterkt er mange ikke bevisste i sin språkbruk. De bruker mange norske ord og påvirkes av norsk setningsstruktur. Selv om mange i disse områdene behersker samisk, er språket veldig lite synlig. Sametinget mener det er viktig at folk blir bevisste og utviser forståelse for at deres språk er truet, og kan forsvinne. Derfor vil Sametinget støtte tiltak som øker kunnskapen om og bruken av tradisjonelle termer. I andre nordsamiske språkområder står det samiske språket svakt. Mange har mistet språket og folk er derfor mer bevisste i forhold til språket. I disse områdene er det viktig å få i gang språkrevitaliserings-, -vitaliserings- og -bevaringstiltak. Stadig flere ønsker å lære seg samisk språk. Overalt i de nordsamiske områdene er det vanskelig å finne begynnerkurs på nordsamisk.

I områder hvor samisk språk ikke står sterkt og hvor få unge kan samisk, er det vanskelig å rekruttere samisktalende til ulike stillinger. Dette går mest ut over barn og unge som gjerne vil lære samisk, og eldre som ikke kan norsk.

I barnehageåret 2003/04 er det tilsammen 815 nordsamisktalende barn i barnehager. Disse er fordelt på 45 barnehager og 71 avdelinger.

Skoleåret 2002/03 var det 2401 elever i grunnskolen som fikk opplæring i nordsamisk. Dette tallet har økt fra år til år, se tabell:

	91/92	94/95	97/98	99/00	02/03
--	-------	-------	-------	-------	-------

<i>Samisk er tøft!</i>	<i>Sametingsrådets melding om samisk språk</i>				
Samisk som 1. språk	654	772	875	950	986
Samisk som 2. språk	644	831	845	711	674
Valgfag	76		5	5	
Samisk språk og kultur			264	530	741
<b>Totalt</b>	<b>1374</b>	<b>1603</b>	<b>1989</b>	<b>2196</b>	<b>2401</b>

Elevtallet som får opplæring i samisk språk på videregående skole har ikke endret seg mye i løpet av de siste 10 årene. Det har i hele denne perioden vært mellom 400 og 450 elever som har hatt nordsamisk fordelt på samisk som 1. språk, samisk som 2. språk, B-språk, C-språk og valgfag.

På høyskole og universitetsnivå kan man studere nordsamisk språk ved Samisk høyskole i Kautokeino og ved Universitetet i Tromsø. De fleste leser samisk grunnfag (samisk I og II), men det er også mange som tar samisk semesteremne. Høgskolen og universitetet driver også med desentralisert opplæring i samisk.

#### 6.1.2 Sametingets språkpolitikk i nordsamisk område

Sametinget har i Sametingsplanen 2002-2005 under kapittel 4 *Et levende språk fra generasjon til generasjon* skissert hovedmålsettingene for samisk språk. Sametinget har ikke laget en egen språkplan for hele det nordsamiske området, men det er utarbeidet språkplaner for kyst- og fjordstrøkene, og plan for Ofoten og Sør-Troms området. Disse planene vil Sametinget oppdatere og i tillegg utarbeide plan for hele det nordsamiske området, også for indre-Finnmark.

#### 6.1.3 Målsettinger

Sametinget mener det er viktig at folk blir bevisste og får forståelse for at også nordsamisk språk er truet, og kan forsvinne. I nordsamiske områder hvor samisk språk står svakt er det viktig å sette igang språkvitalisering og bevaringstiltak. Sametinget vil derfor oppfordre foreninger og institusjoner til å arrangere nordsamiske språkkurs. Språkrevitaliseringsprosjekter er også nødvendige og viktige i områder der samisk språk "står sterkt".

Det bør være mulig å anvende nordsamisk som kommunikasjonsspråk i informasjons- og kommunikasjonsteknologien. I motsatt fall vil sannsynligvis ikke det nordsamiske språket overleve. Arbeidet med å løse problemene ved bruk av de spesielle nordsamiske fontene på data og internett må effektiviseres, og Sametinget vil forsøke å organisere dette som et nordisk samarbeidsprosjekt. For at løsningen skal skje snarlig og bli tilfredsstillende, bør nordiske myndigheter iverksette konkrete tiltak. Viktigheten av å få de nordsamiske spesialfontene inn i mobiltelefonens tastatur må også understrekes.

#### 6.1.4 Prioriterte tiltak

- Sametinget vil støtte tiltak som øker kunnskapen om og bruken av tradisjonelle termer.
- Sametinget vil støtte språksrevitaliserings-, -vitaliserings- og -bevaringstiltak i nordsamiske områder.
- Sametinget vil kreve at myndighetene iverksetter konkrete tiltak for å løse problemet ved bruk av de spesielle nordsamiske fontene på internett, i Samisk orddatabank og i mobiltelefoner.

## 6.2 SØRSAMISK

### 6.2.1 Språksituasjonen i sørsamisk område

Det sørsamiske bosettingsområdet på norsk side av riksgrensen strekker seg fra Saltfjellet i nord til Elgå i Hedmark i sør, der sørsamisk er det sydligste av de nåværende samiske språkene. Bosettingsmønsteret er spredt og fordelt utover et stort geografisk område. I en sammenlikning med andre samiske områder har reindriften som kulturbærende faktor betydd mer for sørsamene som gruppe enn for andre samegrupper i det samiske bosettingsområdet. Det er vanskelig å gi et eksakt folketall for sørsamer da folketellingen fra 1970 ikke omfattet den sørsamiske befolkningen. NOU 1984:18 antyder at det i dag finnes ca. 2000 sørsamer i Norge og Sverige, og at det er rimelig at ca. halvparten av disse bor i Norge. Det er også vanskelig å angi eksakte tall på dem som snakker sørsamisk. Den sørsamiske rettskrivningsnormalen som brukes i dag ble godkjent av Samisk Språknemnd i 1976, og av Kirke- og undervisningsdepartementet i Norge og Skolöverstyrelsen i Sverige i 1978.

Innenfor det sørsamiske området finnes det to sameskoler, en i Hattfjelldal i Nordland og en i Snåsa i Nord-Trøndelag. Disse to sameskolene gir også tilbud til elever som leser sørsamisk i sine hjemkommuner. I tillegg til disse har Brekken oppvekstsenter i Sør-Trøndelag tilbud om undervisning i sørsamisk. Brekken oppvekstsenter er sammen med sameskolene i Snåsa og Hattfjelldal utpekt som ressurskoler innen sørsamisk undervisning gjennom prosjektet ”Sørsamisk opplæring ved heimeskolen” ved Utdanningsdirektøren i Nordland. Elgå oppvekstsenter i Hedmark startet i 1995/1996 med tilbud i sørsamisk språk. Røros og Grong videregående skole har undervisning i sørsamisk som 2. språk ved egen skole, og gir tilbud til andre skoler i og utenfor det sørsamiske området.

Barnehagene og skolene er viktige støttespillere, der samisk i barnehagene er den mest effektive metoden for utvikling av tospråklighet. Derfor har Sametinget bevilget midler til et femårig språkmotiveringsprosjekt ved Elgå oppvekstsenter. Prosjektet startet høsten 2001 og målsettingen er å legge forholdene til rette ved å sette inn ekstra ressurser for barnehagebarn, slik at de tidlig får lære seg sørsamisk. I prosjektbeskrivelsen utarbeidet av Samisk Språkråd er budsjettet på 4,2 mill. kr over fem år. Prosjektet har på kort tid gitt positive ringvirkninger for skolen, og den undervisningen som foregår der. Utover dette prosjektet har Sametinget gitt midler til ulike tilbud til sørsamiske barn i de kommunale

*Samisk er tøft!* *Sametingsrådets melding om samisk språk*  
barnehagene. Dette har ikke vært faste ordninger. Høsten 2003 har også Snåsa kommune i samarbeid med Sametinget etablert et barnehagetilbud til sørsamiske barn.

Hvis en ser på det sørsamiske samfunnet som helhet med alle de oppgaver som det står overfor, så gjenstår mye nybrottsarbeid. Mangelen på lærerkrefter med sørsamisk språkkompetanse og kompetanse innen en rekke andre fagområder som forskning, produksjon av læremidler, media og litteratur m.m., er med på å forsinke arbeidet med utvikling av det sørsamiske samfunnet, og kan også bidra til stagnasjon. Dette er et faremoment, spesielt innen barnehage og skole. Sametinget mener derfor at det er stort behov for utdanning og kompetanseheving i sørsamisk i hele det sørsamiske området. Språksituasjonen er så kritisk at dersom det ikke gjøres en kraftanstrengelse for å berge det sørsamiske språket, vil det etter all sannsynlighet dø ut. Sametinget vil oppfordre myndighetene til å tilrettelegge slik at de som ønsker å ta høyere utdanning innen sørsamisk språk kan gjøre det innenfor et normalt utdanningsforløp. Etablering av et kontinuerlig tilbud til de som vil lære seg sørsamisk både muntlig og skriftlig, er en viktig del av språkvitaliseringsarbeidet. Sametinget ønsker å etablere et slikt tilbud. Sametinget vil også arbeide for at det etableres en egen stipendordning for de som vil studere sørsamisk.

#### 6.2.2 Sametingets språkpolitikk i sørsamisk område

Hovedmålet for Sametingets politikk i det sørsamiske samfunnet er – *”å styrke og videreføre det sørsamiske språket, identitet, kultur og samiske samfunn ved å gi samene i området **muligheter** til kulturutfoldelse og næringsutvikling på egne premisser”*.

Sametinget har initiert samisk språktiltak i det sørsamiske området ved å sette i gang en utredning med mandat til – *”å fremme forslag til tiltak på ulike sektorer som styrker bruken av samisk språk i det sørsamiske dialektområdet”*. Innstillingen fra utredningsgruppa ble behandlet og vedtatt i Sametinget i 1993.

Utredningsgruppa arbeidet etter en overordnet målsetting der *”sørsamisk språk og kultur skal bevares og gis mulighet for videre utvikling”*. Målsettingen hadde følgende målprioriteringer:

- sørsamisk skal kunne brukes aktivt både muntlig og skriftlig
- sørsamisk språk må gis status
- styrke sørsamiske barns identitet
- styrke samisk fellesskapsfølelse

Dette er den første planen for sørsamisk språk som er gjort i Sametingets regi. Tiltakene som ble foreslått ble så en oppgave for daværende Samisk Språkråd og Samisk språknemnd. Språkplanen gikk også inn på deler innen utdanning der prosjekter ble initiert og midler bevilget gjennom Samisk Utdanningsråd.

Sametingets sørsamiske handlingsplan, vedtatt av Sametinget i september 2002 i sak 32/02, er et ytterligere verktøy for bevaring og styrking av sørsamisk språk. Handlingsplanen inneholder mål, innsatsområder og

*Samisk er tøft!* *Sametingsrådets melding om samisk språk*  
tiltak, herunder også økonomiske og administrative konsekvenser. Forslagene på tiltak er todelt og relaterer til både språk og utdanning, der språksentrene er spesielt viktige arenaer i de områdene der samisk språk står svakt. Etablering av språksentre i de ulike regionen i sørsamisk område er et av Sametingets mål. En slik etablering kan i neste omgang utvikle språklige arenaer for sørsamisk. Sametinget har også tatt initiativ til at det skal inngås en samarbeidsavtale om oppfølgingen av bl.a. språk- og utdanningssaker med fylkeskommunene i Nordland, Nord- og Sør-Trøndelag og Hedmark og øvrige statlige organer i det sørsamiske området. Dette arbeidet er igangsatt og ferdig utkast forventes å være avsluttet våren 2004. Det er også stort behov for ny terminologi i sørsamisk tilegnet dagens moderne språkbruk. Sametinget vil bevilge midler til sørsamiske språkprosjekter.

### 6.2.3 Målsetting

For å kunne nå de målene som Sametinget har satt, er det viktig å arbeide fram en samlet språkopplæringsplan der en samordner eksisterende og tiltenkte ressurser til det sørsamiske området. Sametinget mener det er viktig å initiere en politikk med kortsiktige og langsiktige mål, der tilrettelegging av et helhetlig utdanningstilbud og kompetanseheving er nøkkelfaktorer og der alle må få samme mulighet til å lære seg samisk språk. Utarbeidelse av en språkopplæringsplan i det sørsamiske området der etablering av språk- og/eller kompetansesentra inngår, gir muligheter til å kanalisere de ulike tiltakene og initiere prosjekter der behovet er størst. Dette vil Sametinget gjøre i samarbeid med fylkeskommunene i det sørsamiske området. Det er også viktig at det lages et felles språkmålsettingsprogram for sørsamisk, hvor alle offentlige institusjoner som arbeider med sørsamiske spørsmål deltar. Et slikt program må ha kort- og langsiktige mål, og vil bidra til at alle arbeider mot de samme målene. Sametinget vil vurdere å iverksette et slikt samarbeid.

Et annet viktig arbeidsfelt i det sørsamiske området er å undersøke behovet for virkemidler til styrking av sørsamisk språk. Sametinget mener det er nødvendig å undersøke hvor og hvorfra man kan hente hjelp til språkarbeid, hvilke menneskelige og språklige ressurser som finnes for sørsamisk språkvitaliseringsarbeid. Det sørsamiske området har også en lang tradisjon for samarbeid over riksgrensen. Sametinget ser viktigheten av å tilrettelegge for, og styrke dette samarbeidet som har stor betydning for hele det sørsamiske samfunnet.

### 6.2.4 Prioriterte tiltak

- Sametinget vil oppfordre myndighetene til å tilrettelegge muligheter for de som ønsker å ta høyere utdanning innen sørsamisk språk slik at de kan gjøre det innenfor et normalt utdanningsforløp.
- Sametinget vil arbeide for etablering av kontinuerlige tilbud til de som vil lære seg sørsamisk både muntlig og skriftlig.

- Sametinget vil arbeide for at det opprettes en stipendordning for de som vil studere det sørsamiske språket.
- Sametinget vil initiere et samarbeid med fylkeskommunene i de sørsamiske områdene om utforming av en felles språkopplæringsplan.
- Sametinget vil oppfordre offentlige institusjoner som arbeider med sørsamiske spørsmål om å utarbeide et felles sørsamisk språkmålsettingsprogram.
- Sametinget vil arbeide for at det på radio og TV blir økt sendetid på sørsamisk.
- Sametinget vil arbeide for at det etableres sørsamiske språksentre.

### 6.3 LULESAMISK

#### 6.3.1 Språksituasjonen i lulesamisk område

Det lulesamiske bosettingsområdet i Norge ligger i Nordland fylke og strekker seg fra området rundt Saltenfjorden i sør til Ballangen kommune i nord. Den lulesamiske bosettingen er mest konsentrert i Nord-Salten-regionen. Tysfjord er den kommunen som har flest lulesamiske innbyggere. Så lenge det har vært bosetting i Tysfjord og regionen for øvrig, har det vært samisk bosetting der. Den tradisjonelle samiske bosettingen fant man stort sett i fjordarmene.

Helt fram til 1950-60-tallet var det ganske vanlig at mange lulesamer ikke behersket norsk når de begynte på skolen. I det lulesamiske bosettingsområdet i Norge er det ca. 1000 personer som er samer, eller har en forelder eller beste -/ oldeforelder med samisk bakgrunn. Hvor mange som bruker lulesamisk til daglig er vanskelig å anslå, men det er ikke urimelig å anta at ca. 400 -500 personer behersker lulesamisk. Man antar at et klart mindretall bruker samisk som dagligspråk ved siden av norsk. Det er helst den eldre generasjonen, og barn og ungdom som får førstespråkundervisning på skolen, som bruker samisk som dagligspråk ved siden av norsk. Spesielt i tiden etter andre verdenskrig har lulesamisk språk hatt stor tilbakegang som dagligspråk blant befolkningen og må i dag langt på vei kunne karakteriseres som et truet språk. Det lulesamiske språkets framtidige muligheter er derfor avhengig av at lulesamisk blir dagligspråk og et naturlig kommunikasjonsmiddel for befolkningen.

Det ble utgitt en lulesamisk grammatikk i 1977 og en lulesamisk/svensk ordbok i 1979. Lulesamisk fikk godkjent sitt eget skriftspråk i 1983. Utgivelsen av ordboka og grammatikken og godkjenningen av skriftspråket var viktige virkemidler som gjorde det mulig å igangsette formell opplæring i lulesamisk språk i skolen.

Det ble dannet en privat samisk barnehage på slutten av 80-tallet på tettstedet Drag. Formålet var å styrke lulesamisk språk og gi barna gode utviklings- og aktivitetsmuligheter i et samisk språkmiljø. Høsten 1998 ble det etablert en samisk barnehage i Musken med støtte fra bl.a. Samisk språkråd. Framtida for denne barnehagen er svært usikker, for den er avhengig av Tysfjord kommunes økonomi. Erfaringene med den



*Samisk er tøft!* *Sametingsrådets melding om samisk språk*  
samiske barnehagens virksomhet er entydig positive. Barna blir funksjonelt tospråklige i dette området hvor samisk språk står i en svært vanskelig situasjon. Sametinget vil i framtiden støtte driften av barnehager i de lulesamiske områdene.

Tilbud om samiskundervisning som andrespråk ved skolene i Tysfjord kom ikke i gang før tidlig på 1980-tallet. Det er nå også etablert egne klasser for samisk som førstespråk ved Drag skole. Utenom disse skolene er det tidvis gitt tilbud i lulesamisk som andrespråk ved andre skoler i Nordland fylke, samt for enkeltelever utenfor fylket. Ved den videregående skolen på Hamarøy gis det tilbud om lulesamisk som førstespråk. Mangel på lærere med kompetanse i lulesamisk språk har medført at disse tilbudene ikke har vært faste årlige skoletilbud. Fra og med 1999 har Árran lulesamiske senter gitt fjernundervisning i lulesamisk som andrespråk, og nå også førstespråksundervisning på videregående nivå, i og utenfor Nordland fylke. Utfordringen for skolen er å møte denne motivasjonen positivt og slik styrke undervisningen for samiske barn. Fra 1980, da det for første gang ble igangsatt lulesamisk undervisning, og fram til høsten 2002, har elevtallet med lulesamisk i grunnskolen økt betydelig. Også antall elever i grunnskolen som har lulesamisk som førstespråk, har økt betraktelig fra 1991 da opplæring i, og på lulesamisk som førstespråk startet.

Fortsatt er lulesamisk ofte et hjemmespråk som er lite brukt i offentlige sammenhenger. Det er sjelden man hører eldre samer snakke samisk seg i mellom når de møtes på offentlige steder. De yngre derimot snakker samisk der det er naturlig for dem. For de yngre er presset på språket mer tydelig fra samfunnet rundt dem, der det meste foregår på norsk. Det er også viktig å la elevene få tilgang til samiskspråklige miljøer utenfor klasserommene - i hjemmene og i lokalmiljøet. Fordi lulesamisk språk ikke har utviklet så mye ny terminologi som dagens samfunn krever, blir det for de unge ofte lettere å bruke norsk i samtaler seg i mellom.

Tilgang på samiske medier bidrar til å stimulere språkbruken i det lulesamiske samfunnet. I 1975 ble de første lulesamiske radiosendingene etablert og ble senere utvidet til sendinger hver fjortende dag. I 1996 ble det faste sendninger to ganger i uken. Sametinget mener at sendetid på lulesamisk må utvides. Det er også nødvendig med flere lulesamiske journalister for å gi lytterne et større tilbud. Sametinget vil arbeide for dette. I lokalavisa "NordSalten" har det vært sporadiske avisartikler på lulesamisk. I 2003 ble lulesamiske innlegg en fast del av avisa.

NRK-Sámi Radio, Sametinget og Høgskolen i Bodø har opprettet distriktskontorer i Tysfjord. Alle disse institusjonene har bidratt til etablering av mange arbeidsplasser relatert til samisk språk, kultur og samfunnsliv, og lulesamisk er i atskillig større grad synliggjort gjennom disse virksomhetene. Samisk brukes i mange flere situasjoner enn før, men altså av færre personer. Likevel er situasjonen i dag at lulesamisk språk taper terreng for majoritetsspråket til tross for at det gis lulesamisk undervisning i barnehage og skole. På lulesamiske språkarenaer finnes, og i skolegården hører man lite samisk. Det er

*Samisk er tøft!* *Sametingsrådets melding om samisk språk*  
færre lulesamiske språkbrukere nå enn for noen tiår siden, dette har selvfølgelig betydning for språkets framtid.

### 6.3.2 Sametingets språkpolitikk i lulesamisk område

Sametinget oppnevnte i 1991 en gruppe som skulle foreslå tiltak som styrker samisk språk i ulike sektorer i lulesamisk språkområde. Gruppen konkluderte med at om det lulesamiske språk skal heve sin status må det satses på å gjøre språket mer tilgjengelig og synlig. Et av tiltakene var å arbeide for at Tysfjord kommune skulle komme inn under forvaltningsområdet for samisk språk, noe Tysfjord kommune nå har søkt om. Høyere status for lulesamisk vil i seg selv være en motivasjon for å lære språket. I planen er det foreslått en rekke tiltak for styrking av samisk språk i lulesamisk språkområde innenfor områdene læremiddelutvikling, utdanning, presse og kringkasting, språkkurs og bibliotekjenester.

I 1993 oppnevnte Sametinget en gruppe som skulle foreslå tiltak for å styrke samisk språk i Ofoten og Sør-Troms. Gruppen uttrykte sterk bekymring for utviklingen av det samiske språket i området. Hele området faller utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Utredningen påpekte viktigheten av å få til en selvmotivert språkvekst i befolkningen. Som et ledd i en slik satsing ble det foreslått økt bruk av IKT for å sikre samisk undervisning i både grunnskolen, videregående skole og voksenopplæring.

Sametinget fulgte opp disse utredningene, bl.a. gjennom "Handlingsplan for kyst- og fjordområder, 1997-2001", der det bl.a. heter om samisk språkutvikling i dette og andre områder: *"Sametinget har prioritert utviklingen av språklige tiltak med sikte på å fremme samisk språk utenfor forvaltningsområdet gjennom utarbeidelse av planer med tiltak for det sørsamiske og lulesamiske området samt Ofoten, Senja og Sør-Troms-området."*

Sametinget gir også støtte til begynneropplæring gjennom Sámásta-prosjektet (kursbok 1 og 2, internett, samt radioprogram) som er et fellesprosjekt mellom Norge og Sverige. Et annet fellesprosjekt er også oversettelsen av Ádå Testamennta og Julevsáme sálmmagirjje. Disse fellesprosjektene må betegnes som vellykkede, men tross disse gjenstår mye normeringsarbeid. Arbeid med ny terminologi er også en viktig del i det språkutviklingsarbeidet som gjøres.

### 6.3.3 Målsetting

Framtiden for det lulesamiske språket er avhengig av at lulesamisk blir et naturlig kommunikasjonsmiddel i dagliglivet. Etablering av samiskspråklige miljøer utenfor klasserommene, i hjemmene og i lokalmiljøet vil fremme muntlig samisk språk både innenfor skolen og andre samiske institusjoner som i sin tur vil bidra til en selvmotivert språkvekst i befolkningen. Mangel på lærere og språkarbeidere med kompetanse i lulesamisk språk har medført at tilbudene innen samisk språkopplæring ved enkelte skoler ikke har vært faste årlige skoletilbud. En tilrettelegging av utdanningstilbud og kompetanseheving innen samisk språk er derfor nøkkelfaktorer som på sikt styrker samisk språk. Etablering av et kontinuerlig tilbud til de som vil

*Samisk er tøft!* *Sametingsrådets melding om samisk språk*  
lære seg lulesamisk både muntlig og skriftlig, er en viktig del av språkvitaliseringsarbeidet. Sametinget vil oppfordre myndighetene til å tilrettelegge slik at de som ønsker å ta høyere utdanning innen lulesamisk språk kan gjøre det innenfor et normalt utdanningsforløp. Utarbeidelse av en språkopplæringsplan i det lulesamiske området der etablering av språk- og/eller kompetansesentra inngår, gir muligheter til å kanalisere de ulike tiltakene og initiere prosjekter der behovet er størst. Dette vil Sametinget gjøre i samarbeid med fylkeskommunen i det lulesamiske språkområdet. Tinget vil også arbeide for at det etableres en egen stipendordning for de som vil studere lulesamisk. Utvikling av læremidler, utgivelser av lulesamisk-norsk/norsk-lulesamisk ordbok, lulesamiske lydbøker, som det i dag finnes kun to av, er andre midler for styrking av språket. Satsing på barn og unge ved utarbeidelse av ny terminologi og utgivelse/oversetting av bøker, utvikling av dataspill for barn og ungdom og minispråkkurs i lulesamisk, er tiltak som vil stimulere til språkopplæring. Sametinget vil støtte tiltak som fremmer det lulesamiske språket.

Det å utvikle nye ord og termer som behøves i vår moderne tid, er et tidkrevende arbeid. Sametinget mener det er viktig å utvikle ny terminologi slik at man klarer seg med lulesamisk i dagens samfunn. Et godt samarbeid med språkmiljøer på svensk side gjennom felles terminologi og normeringsarbeid vil bidra til styrking av lulesamisk.

Dersom lulesamisk skal ha ei framtid, må det tilrettelegges for lulesamisk på samfunnsnivå, gruppenivå og individnivå. En forutsetning er at lulesamisk blir offisielt beskyttet i lovverk og offentlige forordninger. Det er viktig at det utarbeides et felles språkmålsettingsprogram for lulesamisk, hvor alle offentlige institusjoner som arbeider med lulesamiske spørsmål deltar. Et slikt program må ha kort- og langsiktige mål, og vil bidra til at alle arbeider mot de samme målene. Sametinget vil vurdere å iverksette et slikt samarbeid.

#### 6.3.4 Prioriterte tiltak

- Sametinget vil arbeide for at det på TV og i radio blir økt sendetid på lulesamisk.
- Sametinget vil oppfordre myndighetene til å tilrettelegge muligheter for de som ønsker å ta høyere utdanning innen lulesamisk språk, slik at de kan gjøre det innenfor et normalt utdanningsforløp.
- Sametinget vil arbeide for etablering av tilbud til de som vil lære seg lulesamisk både muntlig og skriftlig.
- Sametinget vil initiere et samarbeid med fylkeskommunen i det lulesamiske området om utforming av en felles språkopplæringsplan.
- Sametinget vil arbeide for at det opprettes en stipendordning for de som vil lære seg lulesamisk.
- Sametinget vil oppfordre offentlige institusjoner som arbeider med lulesamiske spørsmål om å utarbeide et felles språkmålsettingsprogram.

## **7 ØKONOMISKE OG ADMINISTRATIVE KONSEKVENSER**

For å gjennomføre prioriterte tiltak har Sametinget behov for et godt og nært samarbeid med både departementer, fylkeskommuner, kommuner, samiske organisasjoner, samiske institusjoner og den samiske befolkningen for øvrig. De foreslåtte prioriterte tiltakene vil bli behandlet på vanlig måte i de årlige budsjettforhandlingene.

## 8 LITTERATUR

Cooper, Robert L (1989): *Language planning and social change* Cambridge University Press, Cambridge.

Den europeiske pakta for regions- eller minoritetsspråk (European Charter for regional or minority languages)

ILO-konvensjon nr. 169 om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater (1989)

NOU 1984:18 *Samenes rettsstilling*

Sametinget (2002) *Sametingsplanen 2002-2005*

*Sametingsrådets språkpolitiske redegjørelse* (2002)

Samisk Språkråd (2000): *Undersøkelsen om bruk av samisk språk 2000*, Samisk Nærings- og utredningscenter, Tana

Sammallahti, Pekka (1998): *The Saami language An introduction*, Davvi Girji, Karasjok

Pettersen, Torunn og Gaup, Johanne (2001) *Diedut nr. 1/2001 Kartlegging og utredning av offentlige samiske informasjonstjenester*, Samisk Institutt, Kautokeino.